

М.А. Моїсєєва,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
Житомирського державного університету ім. І. Франка

Особливості роботи з музичним текстом у процесі читання нот з листа

Діяльність музичного виконавця полягає в художньому осягненні та відтворенні продукту композиторської творчості. Відомо, що музичний твір не є замкненим в системі раз і назавжди зафіксованих значень і смислів, він допускає різні прочитання, багатогранність художньо-сміслових відтінків, можливість різної художньої інтерпретації. Осягнення виконавцем цих значень і смислів пов'язане з необхідністю дешифрування музичної нотації – упорядкованого набору символів, що передають на письмі певний музичний матеріал. Саме виконання, яке завжди є інтерпретацією (від лат. *interpretatio* – тлумачення, пояснення), викликає відповідні переживання у слухачів. Адже у процесі виконання відбувається озвучення нотного запису як основної форми кодифікації музики.

Особливості інтерпретації творів, відмінності їх трактування виконавцями різних часів і країн зумовлені світоглядними позиціями та індивідуальністю виконавців, які пропонують своє бачення змісту, що базується на авторському тексті. У цьому зв'язку робота з нотним текстом стає першочерговим чинником розуміння музичного твору та досягнення балансу між оновленням змісту та ступенем відповідності виконання до оригіналу.

Читання нот з листа передбачає вміння вільно орієнтуватися у незнайомому нотному тексті та доцільно відтворювати його на інструменті (або голосом). Питання формування навичок читання з листа висвітлено у працях Раїси Верхолаз, Тетяни Воскресенської, Тетяни Карачарової, Ніколая Крючкова, Олександра Люблінського, Костянтина Цатуряна, Геннадія Ципіна та інших науковців.

Як відомо, читання нот з листа являє собою одну з найскладніших форм читання взагалі. Така діяльність потребує активізації уваги, пам'яті, музичного мислення студентів, сприяє розвитку їхньої здатності до музично-слухових

уявлень та формуванню в них навичок слухового контролю й вільної орієнтації в нотному тексті.

Зважаючи на те, що під час читання з листа зорове сприйняття тексту має безпосередньо спричиняти відповідні рухи, доцільно розрізняти такі два етапи процесу читання ритмічних та звуковисотних смислових структур музичної мови: сприйняття смислових елементів та їх відтворення на інструменті. При цьому перший етап багато в чому визначає успіх другого.

Зорове сприйняття нотного тексту спрямовано на розшифрування ритмічного та звуковисотного запису, фактурних елементів твору. Читання з листа потребує актуалізації знань, набутих студентами в межах вивчення курсів історії та теорії музики, гармонії та аналізу музичних форм – адже знання стилю того чи іншого композитора, школи, країни, доби сприяє успішному читанню, а свідомий аналіз засобів музичної виразності (мелодії, гармонії, метро-ритму) та спроможність аналізувати музичну форму твору (репризність, наскрізний розвиток, тональний план, каданси) спрощують процес читання. Тому необхідно спочатку продивитися нотний текст, з'ясувати тональність, темп, розмір, загальний характер твору, основний тип викладу та провідний ритмічний рисунок, фактурні зміни та зміни ключових знаків альтерації, а вже потім читати на інструменті. Зорове сприйняття має випереджувати відтворення на кілька тактів, аби не "загубити" відчуття загального музичного руху твору.

Реальне відтворення тексту пов'язане з виконавськими навичками студента, його координаційно-руховими здібностями, знанням різних фактурних формул, м'язовими уявами про інтервали, акорди, стрибки, досвідом гри різних поліритмічних сполучень тощо. Неузгодженість зорового сприйняття з моторним, недостатньо розвинені координаційно-виконавські навички часто спричиняють неякісне читання нот.

Оскільки відтворення на інструменті залежить від ступеня розвитку виконавських навичок студента, важливого значення набуває точність м'язового відчуття інтервалів, різноманітних гармонічних

фігурацій, гамоподібних та арпеджованих видів руху, акордів. Це довготривалий і складний процес. Його формування триває впродовж усіх років навчання і є важливою частиною завдання опанування гри на інструменті. Точність координаційної пам'яті виконавця відіграє важливу роль у розвитку навичок читання з листа, які передбачають вміння грати не дивлячись на клавіатуру. Для розвитку координаційно-м'язової пам'яті доцільно рекомендувати студентам грати на інструменті вивчені напам'ять твори у темній кімнаті [3].

Процес читання нот з листа має відбуватися сумарно, великими звуковими комплексами, аналогічно до процесу читання словесного тексту. Мова йде про цілісне або синтетичне сприймання, яке передбачає вміння орієнтуватися під час гри за графічними абрисами нотного запису, за контурами нотних структур. Осягнення загальної конфігурації мелодійних малюнків, спрямованості їхнього руху в звуковому просторі, розрізнення акордових стереотипів (тризвуків, септакордів та їхніх обернень) за характерним зовнішнім виглядом позбавляє від необхідності "абсолютного" розшифровування кожного звуку на нотоносії. Значно спрощує читання здатність до фіксування в новому нотному матеріалі вже відомих з минулого досвіду типових формул фортепіанної фактури, як от: гам, арпеджій, тремоло, альбертієвих басів тощо. При цьому суттєво розвантажується увага виконавця.

Отже, читання з листа сприяє розвитку уваги, активізації музично-слухових уявлень студентів та пов'язаної з ними здатності до антиципації (здатності діяти та приймати рішення з певним випередженням щодо очікуваних майбутніх подій) [4].

Для оптимізації процесу читання нот з листа доцільно впроваджувати такі види діяльності: читання три-, чотирирядкових партитур, що сприяє розширенню зорового поля по вертикалі; читання цифрованого баса, що впливає на формування слухо-рухового зв'язку [8; 93-94]. Для зручного сприйняття нотного тексту слід також враховувати, що звуки, які складають одну метричну долю, відповідно об'єднані в нотному записі в одну ритмічну

групу. Вимоги цілісного сприйняття нотного запису передбачають розвинені навички контролю виконання на тлі усвідомлення зв'язку між звучанням метричних долей та ритмічними групами в тексті [8; 88].

Таким чином, читання з листа складає основу для формування навичок вільної орієнтації в нотному тексті, яка є необхідною умовою успішної гри з нот. Аналіз практичного досвіду дозволяє стверджувати, що грати з нот у багатьох випадках важче, ніж напам'ять. Це зумовлено відмінністю координаційних процесів уваги під час виконання, тому навички розподілу уваги між нотним текстом і клавіатурою є обов'язковим чинником уміння грати з нот. Навчання читання з листа сприяє розвитку не лише внутрішнього слуху, а й музичного мислення, аналітичних здібностей студентів. Читання, яке посідає одне з найважливіших місць у професійній діяльності музиканта, потребує орієнтування у формі, гармонічній та метро-ритмічній структурі твору, вміння відрізняти головне від другорядного в будь-якому матеріалі.

Тому педагогічний процес музично-виконавського навчання студентів фортепіанного класу обов'язково включає формування в них навичок читання з листа, які значно полегшують процес накопичення репертуару та дозволяють виконувати різноманітні твори світової музичної спадщини.

Список використаних джерел та літератури

1. Верхолаз Р.А. Вопросы методики чтения нот с листа. – М.: Изд. АПН РСФСР, 1960. – 48 с.
2. Воскресенская Т.В. Заметки о чтении с листа в классе аккомпанемента // О мастерстве ансамблиста: Сб. науч. тр. / Отв. ред. Т.А. Воронина. – Л.: ЛГК, 1986. – С. 31 – 48.
3. Крючков Н.А. Искусство аккомпанемента как предмет обучения. – Л.: Музгиз, 1961. – 72 с.
4. Ломов Б.Ф., Сурков Е.Н. Антиципация в структуре деятельности. – М.: Наука, 1980. – 279 с.
5. Новикова С. Организация работы по чтению с листа в классе фортепиано // Фортепианное обучение студентов разных специальностей в музыкальном вузе: Сб. трудов. Вып. 89 / Отв. ред. Н.П. Толстых. – М.: ГМПИ им. Гнесиных, 1987. – С. 96 – 104.

6. Подольская В. Развитие навыков аккомпанемента с листа // О работе концертмейстера / Ред.-сост. М. Смирнов. – М.: Музыка, 1974. – С. 88 – 110.
7. Цатурян К.А. Чтение с листа // Теория и методика обучения игре на фортепиано: Учебное пособие / Под ред. А.Г. Каузовой, А.И. Николаевой. – М.: Владос, 2001. – С. 126 – 140. – Режим доступа: <http://parzefal.com/Nadyrova/library/20103.pdf>
8. Цибизова Л. Роль чтения и транспонирования на фортепиано в профессиональной деятельности инструменталистов и развитие соответствующих навыков // Фортепианное обучение студентов разных специальностей в музыкальном вузе: Сб. трудов. Вып. 89 / Отв. ред. Н.П. Толстых. – М.: ГМПИ им. Гнесиных, 1987. – С. 78 – 95.